

พรรณพฤกษา

กับ

สัตววิทยา

พระยาตรีสุนทรโวหาร น้อยอาจางกูร แต่ง

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภัสสร์
ประสูติ ๑๑ พฤษภาคม ๒๓๕๗ : สิ้นชนม์ ๒๕ มิถุน. ๒๔๖๕

คำนำ

หนังสือพรรณพฤกษากับสัตวภูษานี้ เป็นของพระยาศรีสุนทรโวหาร
น้อย คนสนิทของจางกูร แต่งไว้แต่บวชถนงค์ พระพุทธศักราช ๒๔๒๗
คนฉบับสมุดคำหนังสือพรรณพฤกษานี้ ได้มาแต่มีตาหนังสือเก่า ซึ่ง
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภัสสร ทรงสั่งสมไว้มากเรื่อง ยัง
ไม่ได้เห็นพิมพ์ แต่ในบานแผ่นของท่านบอกไว้ว่าเป็นหนังสือคู่กับสัตว
ภูษานี้ซึ่งได้พิมพ์ขึ้นไว้แล้ว ในโรงสกุตพระตำหนักสวนกุหลาบในพระบรม
มหาราชวัง ข้าพเจ้าจึงขอให้เจ้าพนักงานทอพระสมุดค้นหาดับพิมพ์เก่า
ถวญ ๕๓ บินมาได้แล้ว ให้พิมพ์ขึ้นรวมกันทั้ง ๒ เรื่อง เพื่อประโยชน์
ให้เด็กอ่านแต่ชราบศัพทหนักศัพท์ไม่ ซึ่งเคยเล่นกระซงเล่นของเด็กกันใน
สัตกุตประกวดกันคอกันว่าใครจะจำได้มาก แต่เมื่อข้าพเจ้ายังเป็นเด็ก
ก็เคยเล่นประกวดศัพท์หนักศัพท์ไม่ ครั้นเติบโตออกไปอยู่เมืองนอก ก็
เคยเล่นประกวดแข่งกันชื่อ บ้าน เมือง ทเส แม่มา ตำฮาร ถทาน ภูมตำเนา
ป่าภูเขา ในตำรากูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นวิธีเล่นเช่นเดียวกันในสัตกุตยู ตยวง
แม่หนังสืออันผู้ใหญ่ได้รับแจกไปในงานพระศพพระองค์เจ้าประภัสสร คง
จะให้แก่เด็กในครัวเรือนของท่านได้ อ่านเล่นเป็นประโยชน์ตามสมควร

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภัสสร เป็นพระราชธิดาใน
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติ
แต่เจ้าจอมมาดาเกศ ณวันพฤหัสบดี (เป็นวันจาศาขบูรณมี มีชาติ ๕)

สุรทินที่ ๑๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๓๘๗ เมื่อยังพระเยาว์
 โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าจอมมาดาพึงรับมาเลี้ยงเป็นธิดาในอภักดิ์พระองค์เจ้า
 ชายทัตษินาวัฏ ตรีศยราชกุมาร ทรงเรียกขานพระนามย่อว่าแม่จาว
 เพราะนางทรงเห็นดูอยู่ไม่น้อย แต่ทรงพระเมตตาชุบเลี้ยงอย่างพระเจ้า
 ลูกเขยชั้นใหญ่ ได้พระราชทานพานทอง เครื่องยศราชสกุลฝ่ายในแต่
 รัชการที่ ๕ แดกราปฐมจุลจอมเกล้า ในรัชการที่ ๕ ครั้นทรงเจริญวัย
 ว่างพระองค์มั่นคงอยู่ในาศักดิ์บริรักษ์ธรรม ทำบุญทำกุศลแก่เจ้านาย
 ชั้นหลาน ๆ แดพอพระหทัยในการเสาะหาความรู้ความเรียนจนทรงทราบ
 หลักอักษรลัทธิ ถึงได้เป็นอาจารย์บอกหนังสือไทแก่เจ้านายหลาน ๆ
 หลายองค์ มีหม่อมเจ้าหญิงพิศตรจิราภา อาจารย์ใหญ่โรงเรียนราชินี
 แดพระองค์เจ้าธานีนิวัต เสด็จบดัดธรรมการบดัดเป็นต้น ในตอนพระชนมษา
 ถ่วงเข้าปัจฉิมวัย ทรงประชวรพระโรคชรา หนักพระสรีราพยพเสด็จไป
 โทนไม้ได้เกือบ ๕ ปี ครั้นณวันอังคาร สุรทินที่ ๒๘ เดือนมิถุนายน
 พุทธศักราช ๒๔๖๘ พระโรคกำเริบเป็นอดสูณ สิ้นพระชนมที่ตำหนัก
 ในพระบรมมหาราชวัง รวมพระชนมายุได้ ๗๒ ปีกับ ๕๐ วันบริบูรณ์ ฯ

บุญधानิ ปรีโตกลุ่มิ ปติภูจา โหนติ ปานินิ ฯ

บุญคือความดี ย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ในปรโลกได้ ฯ

วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ กรมหลวงลัดดี

พรรณพฤกษา

นบ	พระไตรรัตนแก้ว	ภัยพาด
นบ	บุรพเทวจารย์	ก่อเกล้า
นบ	สี่โรประเทศ์สถาน	ส่อนั่ง มาณ
นบ	พระคุณพระเจ้า	ภพพันพงศ์ดยาม ๑

ข้าพเจ้าพระยาศรีสุนทรโฆหาร ญาณปริชามาต บรมนาถนิตยภักดี
พิริยพาหุ เจ้ากรมพระอาลักษณ์ คิครวบรวมชื่อต้นไม้ต่าง ๆ บนดา
ที่รู้จักชื่อ คิดเป็นกลอนเรียกว่า “นามพรรณพฤกษา” คู่กันกับ
“สัตตวาภิธาน” ซึ่งได้ตั้งพิมพ์แต่ครั้งก่อน

แต่ธรรมชาติต้นตำทังออกชนในแผ่นดินนั้นแบ่งเป็น ๒ ชาติ เกิดเป็น
ต้นชน ต้นตำทังข้างนอกอ่อน เช่นอย่าง ไม้แดง ประดู่ ชิงชัน เต็งรัง
มะเกลือ เป็นต้น เรียกว่า รุกขชาติ ๑ แขนงนอกข้างในอ่อน เช่นอย่าง
ต้นคาต อ้อย หนาม มะพร้าว แต่สรรพหญ้าทุกอย่าง ฤาอ่อนนอก
ศตอดใน เช่นอย่างต้นกล้วยก็ เรียกว่า ตินะชาติ ๑ เป็น ๒ อย่างดังนี้ ๑

จัดอีกอย่างหนึ่งเป็น ๕ ชาติ คือ รุกขชาติ ๑ ตินะชาติ ๑ สัตตวาชาติ
หรือสัตตชาติ เป็นเลขเตื่อย ๑ ศัจฉชาติ เป็นกลกเป็นกลอ ๆ ๓ สัตตชาติ
เกิดบนบก ๓ ชดชาติ เกิดในน้ำ ๓ รวมเป็น ๕ อย่างดังนี้ ๑

จัดโดยอาการแปลกกันด้วยดอกผลเป็น ๕ อย่าง นีรับผล ไม่มี
 ดอกผล รือมีแต่ดอกไม้มีผล ๑ บุปผผล มีทั้งดอกทั้งผล ๓ กาลิกผล
 มีดอกผลเป็นคราวเป็นฤดู ๓ อกาลิกผล มีดอกผลติดต่อกันเต็มอไปไม่
 เป็นฤดู ๑ อาการต้นไม้เป็น ๕ อย่างดังนี้ ๑

เรื่องเบ็ดเตล็ดดอย่างนี้ ไม่สู้มีประโยชน์อะไรนัก ถ้าผู้ใหญ่ไม่
 ต้องเรียน เพราะมีความสังเกตรู้ได้เอง ถ้าเด็กมีปัญญาอ่อน ต้อง
 อาจารย์มีผู้แนะนำสอนจึงจะรู้ได้ ถ้ารู้ไว้ก็เป็นเครื่องประดับปัญญาได้
 อย่างหนึ่ง ชาวเขาจึงก็รวบรวมเอาใจเป็นหมู่หมวด เพื่อจะไว้สำหรับ
 ให้เด็กอ่านพอให้หนังสือแตก แลจะได้ คิดแก้ความที่เล่าแจก ตั้งแต่
 แม่ ก กา ไปจนเกษ ตามลำดับดังนี้ ๑

๐	นาม	แอนินเทศไวก	วานดู	หน้อยพ้อ
	พรรณ	เกทแห่งตำรุ	เรียบถ้วน	
	พฤก	ชาตเชตฐ	ชาตช้อ	ไวก
	ชา	ระพตมถ้วน	เช่นไร	ในสยาม ๑
๐	ก	ก่ามิ่งไม้	มีพรรณ	
	กา	กะหมายหมู้บัน	ไปช้อ	
	จน	จนทุกแม่สรรัก	ถ้าเหนียก	นามนา
	เกษ	แจกที่ลุดพร้อง	พราเพื่อพอการ	๑
๐	เป็นคู่เคียงเขากบ		ลัดดา	ภิชาน
	ดำดัมแม่	ก กา	แต่ต้น	
	กน	กง กก	เวียงมา	
	จวบคตอดแม่เกษกัน		กต กบ	กมเฮย
			คิดแก้	คอรแถดง ๑

ยานี ๑๑

๑. ศุภกุมาร ข้าเจ้าจะเส้าไซคำ กอกว่าลำนำ พอให้จำคำ กอ ก
จะรำแต่หมู่ไม้ มีชื่อไซ ในภาษา ไทยใช้ชื่อ ๆ มา แต่กอกามือไซ
จำปาแต่จำปี มะตืดแต่ยี่ โถ เพกาพระวา โป เหต่า โส้นตะ โกนา
ชาติส์ชาติศต จำปาตระกูลสาธา มรกต่าลำมะงา พระยาษาจารย์
แกแแต่แคะมะคะ กอลัศตฤคตฤคหมี หว้าเป้ถ่าเถาคีปตี เถาเทพี่มะตะกอ
ไซเน่ากะเบาะปฐ ไม้ ยรูไม้ส้ม ระกำลำมะตอ ไม้ตะคร้อปอกะเจา
ประดู่ลำภูไม้ หมู่ไม้ ไต่แต่เส้ตา กะพ้อกอกะเพรา กอล่าเต่าเถาพดูแก
ชะบามะคำชา สังเคอป่าคต่าแล่ม ค้อไต้ ไกรแคแกร สังระแหนยี่ โนไฟร
นำเต่าเถามะระ คาระตะดูไต้จ กัระพ้อส้มไทย กัระท้อไฟดตำโยยอ
กัระเข้ต่าชา โยชะกาแแต่มะก้อ มะไฟไม้มะฝ่อ คฤท้อตะ โกนา
มหาตัมปะกำไก สังค้อใหญ่ไซรสาธา ส้มหูปลางา โหระภาหญาไต โย
หญาคาคาตุประ เข้เคต่าคตฤพะหญาไซ ไกรผ่าชะอใจ ที่หมู่ใหญ่
ค้อไม้ค ไม้ออกกอกขตฤคต เหต่าคฤคแต่ปะหต่า กอไม้ไต้จตำ
กอไฟดตำทำยาตี สังแกแต่ล้าเก โพทะเดกัระท้อผี เข่าว่าชาฤษี
ทำเลมี่ทฤฎา ส้มอทะเตใหญ่ ม้อยู่โกต ที่ชารา ชะยะหมู่มะกา
มิตตาแต่ล้าค ป่าเถาเปราระคะ ชากาคต่าเยออยู่ ส้มอช้อตง
กอกชาพดูดูไต้จ มรกต่าคาหนุเถา โยเข่าจ ๆ ไม้โคใหญ่ ช้อ ๆ เขาพอใจ
เอามาไต้กัระเข้ค ที่ท้อกอกะโครี กอใหญ่ ๆ โยชจ ไร่นาเข้ล้าตี
ไม้ส้มี่แล่มตำ มโนราเข้ค้ำกอ หมู่สังคตอ คอโครี น้ำ กัระแต่ไตไม้ ตำ

มีประจำที่ลำขา สระบัวใบรี ๆ เหนือถู่ตรีชะวา ดำดำเห่ดำบุหงา
เถาตะดาตรูณี ทูมานานาหนอ เอาแต่ดอคืออจ หนู ๆ ลูกดี
ที่ข้อจำใจได้ใจ ๆ

สุรางกณางค์ ๒๘

๐ หมูไม้แม่กน กอการะคน ว่าปนกันไป กุมารอ่านเต่า แม่น
เขานใจ ๆ ดูจะเข้าใจ ชื่อไม้แม่กน
ที่ในไพรวัน ต้นไม้อนันต์ ดำพันต้นสั้น กระถินต้นจี นนทรีประปน
มะดันประคน ระคนเถาคัน
ฉนวนสั้น ทนดีย์สั้น ขนุนขนัน กระวานกานพลู ช่อนชู
อัญชัญ มณฑามติจัต อินจันกรรณิกา
ต้นกระตอนดิน อยู่ใกล้ อินทนิล ต้นผ่นกันชา ต้นชาวดวัน
ต้นจันทนา กอสั้นตระวา ต้นพวามอญบอน
จ๋านมหาภาพ ที่น้ำป่าตาด ขนานช้หนอน พระยาน้ำมัน
ต้นหมื่นต้นหมื่น ต้นกระต่อนหงอน ไก่ช่อนกตั้นเกลา
ต้นจันกระพ้อ ต้นคนทีส่อ คนทีเขมา ดำแพนทุเรียน ตะเคียน
กันเกลา ต้นเลี่ยนเส้ตา มันเจ้าเถาปูน
คนธาต้นเทียน คาดหม่อนคาสเขียน กระเมียนกระบูน คณา
บ้าน สระसानต้นคูณ ดำแพนดำพูน กัญภัยไพรวัน
อินทระมดำ กระโดนพันจำ กอชะมื่นสั้น ต้นนุ่นสั้น พิกุลพิกัน
เถาของุ่นพัน ขันบนต้นไชว ๆ

หมูไม่มรตน์ บ้านเขนบ้านชัน ตำคณยวนใจ มั่นงม่นฮ้อน
 หุปลาช้อนใหญ่ เกาวัตค้วนไฟ เคียนท่าชายวน
 หญาพินง้วน ขยู่โตคั่นถาน เกาเข้าสารลวง ไม้จั่นผลใหญ่
 เข้าในจ้านวน เกาขจรจวน จรมี่ช้อช
 สุปรรณทติลา ก้านใหญ่ไบกหนา ผลาสีครุ คั่นเงินเหมือนแท
 เช่นแม่เงินบุ ถ้าใคร ๆ ดู จรู๊ใคร่ครวญ
 แม่กนหมูไม้ ที่มี่ช้อช้อย อยู่ในจ้านวน พิจารณฐานถิ่น
 ไม้สั้นกระบวน ประมาณประมวต ที่ควรวชยนิ
 เขียนเขียนเปลี่ยนใหม่ แกกถอนผ่อนไล่ ที่ในระบับ เก้าสารนุสนธิ
 ควรวชคควยนิ ตำราททิน ที่ใช้ไซก่า ๆ

ฉบับ ๑๖

๐ หมูไม้แม่กงจจ่า เตเห็นยถ่าน่า ฉบับประดิ่งจาที้ ไม้ฝางมรเพื่อง
 เกียงสั คั่นท้ามิ่งมี่ ข้างเมืองนครตตณตง มรม่วงมรปรากฏอปรอง
 มรทรางคั่นทรวง ประยงยี่เซ่งเต็งรัง ขานางหูกวางมรตั้ง ทางไหล
 ไบบัง กระวังคั้งข้างก้างปลา ยุงยางกร่างไกรไบกหนา พิตั้งกาด่า กาทตง
 แดชงมี่ โคชิง โกงก่างคั่นตางตะตึงปติง ต้วนเหล่าตางตึง มรปริงกะทิง
 ทอหงกลาง ซิงซิงซิงซิงช้องนาง เข้าปนคั่นคาง ย่านางช้นโตไม้แดง
 สันพร้านางแอสะแกแดง พตองพตองจ้องแดง มรแก้งนัสตงใจเมา
 กอเบ็งไม้เฮตงสูงเปตา หญาังวงข้างแก ค้างคั้งกระตึงข้างโฆตง ชมวง
 กอสงวาลำโรง มาค้องทอหงไหลตง ตำโพงตะหุงพุงแก จิงจ้อพั่นกอ

สระแก พุงคอนแปด บได้จะไซ่คำดี กระเม็งต้นแข่งแดงดี ซึ่งชำชาติ
 ประโตงเต้ โมงน้ำยาง ดงคอนทิงถ่อนเกานาง นุนบนต้นคาง ตะวาง
 แดหางกรวี ตำดงตำเหนียงเพียงดี ตำนิมณน์ เปนไม้ที่ใช้การงาน
 มหาหงส์คุ่มหากภาพ ที่ในตำธาร ทั้งถ่อนกระทังหันเหียง มะกถ่า
 ตาช่างชะเนียง หมูเถาวัตเป็รียง ต้นเมียงแดงโมแดงไทย แดงกวาง
 แดงร้านย่านไป ผดเฟ่งแฝงไป แดงหนูเปนหมูนุงดิน ส้มบุตรแฉ้ง
 แรังกดิน เหมือนไฟโต ดิน หมอยนดตาทำยา ทองพันซึ่งฝาทรง
 บังหา ผดเบงยระกา น้ไซ่ดีมานพานดี ใบกระโดงแดงแดงดี ตั้งกระณน์
 เข้าฟ้างทองหตางใบมน หญาปต้องฆ้องสามย่านยด กระตังใบปน ก้าน
 เหลืองเต้เอื้องสองพัน จำนวน่วงแ่งเหมือนขม้นชั้น ใบก้านเร้นกัน
 กระทุงหมาบ้าคาไป กระตังงาสงขดาระยาใหญ่ กระตังงาเงินไทย กระโตถึง
 ไค้งโง้งงอ ต้นคางค่างชันสอส์อ หางสิงตังจ้อ ชนเจ้าเขย่ากิงบน
 โส้นหางไก่อ๊อชน หางไก่อ๊อชยด ชนอยู่โกด ๆ ไม้บัง เห็นลำใส่วไม่ตง
 คังโอ้จันก่ง แก้ววราคาพานแพง ต้นทองระรอก งเรือ่งแฉ้ง ต้นตำ
 ต้วนแดง ใบไซ่ ในการมกต ฯ

ยานี ๑๑

๑) หมูไม้ในแม่กก จะแยกยกเยียงอย่างยด ก ก้า ทัง กง กน
 ว่าปะปนระคนกตอน ไม้ดีอีกไม้ ไค้ก ไม้อุโตกสูงส่ตอน นางกวัค
 เหมือนนกวัคกร นางบั้งอรกวัคเรียกใคร เรียกชู้ฤาเรียกพี แฝงอยู่นี้
 ฤาอยู่ไหน ฤากวัคเรียกตองใจ ให้ชริงักพะวัคจน กระบาดต้นกระบก

กระทกรกเข้ระคน ไม้หมากบนนาคน กระจ่ำภักต้นรักตา ไม้ชวาก
 แชรกไม้ชก ชัยพฤกษ์กิ่งสาขาคา ต้นปริกต้นจิกนา ตูกตาปลาตูกตกรวัน
 ต้นคตภะภักก กถามันนภันปกพัน โรตแดงแฝงโมกมัต กอจาก
 ชนคนกรกช กอไม้ฤษีสุช ตวนกอบุกต้นพงพี ไม้ตามะดอภม
 ต้นเส้ตาเปตา ๆ สูง ทระดอภมระกอกบก ต้นคาตหูกหางนภยูง มะอิกอ๊ก
 ตำรุง ดอกกรักชอนต้นใบบัง ต้นตำจ่ามีแซก ต้นคองแตกม๊กกระสัง
 ต้า ๆ ที่น้ำขิง เหงือกปลาหมอกอแปนพง เกามจกไม้ระกรก มะตุตคก
 ตูต้นตง กระแบกแชรกไม้บัง กอแฝกตงตงปกดิน การะเวกกกกอใหญ่
 เตมีไซไม้ไพรสิน ดอกเห็ดอองเวืองทองริน เกาชนรภภกพฤกษา
 เก่นเห็ดกต้นเล็กใหญ่ คนพอใจถากท่ามา มือเห็ดกช่อพระยา ไครยก
 ตังมาครั้งไหน ใบก้านจ่านสาภเห็ดก ใบเล็ก ๆ ตูแปดไปต์ จิกสงวน
 ชันไล่ว ที่ห้องร้องคตองตำธาร ส่มอพิภกใหญ่ รักน้ำโกตคตอง
 ตระหาน หมู่พริกพฤกษาสาร มีมากต้นพ่นรำพรรณ พริกใหญ่
 พริกหยวกอ้อน พริกไทยอ่อนร้อนสำคัญ ชีฟ้าเห็ดอองแดงบัน เปนสองดี
 มีมุดมอง พริกม่วงพริกพวงตค พริกขนกหน้าตานอง พริกช่อพริก
 พักทอง พริกตะจ่าหน้าพิศวง ผลเห็ดอองเวืองสีตรู เปนพู ๆ ตู
 ใหญ่ยง พริกเผือกช่อชูตรง พรรณพริกนมนานา ผักหนอกแตผักให้
 ผักขาไก่ผักชีดา ผักเข้าผักขวงซา นภยูงใหญ่ไร่ผักชี ผักแฉ่นชะตาตัย
 ผักเสี้ยนไทยผักเสี้ยนผี จอกแทนแชรจาวี ผักปลั่งดีแดงตุนัน ตำเจียก
 ตำเขียกอ้อ แลยักค่อกอเผือกมัน เมงตักไครตักกัน ชื่อของมัน

จึงมีมา ขครอกงอกขนก ว่านคางคกปกพสุธา หมากรเม่าหมูบักษา
 มาจิกผลหั่นเป็นกอง หมากรถึงเคียงหมากรต้น มีคาสดินมากมูนมอง
 คันนากคู่คันทอง คันส้มคผลบั้งชน หมูคันกอกนาก ไคว่ห่างนาค
 อเนกนัค คันไม้ ในไพรวัน มีหลากพรรณพนภูวดต ฯ

ยานี้ ๑๑

๑ พรรณไม้ ไนแม่กต เรียงกำหนด ก กา กน กงกกยกมาปน ว่าพรรณ
 ประดังกัน คันไม้แม่กตหาดาก จิตวิภาคมกมุดกรัน ไม้บ้านไม้
 อารัญ ว่าคตกรันลำคัญไซ ลำประรสลำประรัส ซีกุตคัสัดไต ราชคัต
 ถัดกันไป วันกรตใหญ่หญ่าชัตมอญ มระจิดชิตไม้ชวาค คันมะหาด
 ผลแก่อ่อน เจ้าวรสอรรช รสคู่คนรปนพุดตา จำกัตตัตตบุตร คันตะมุด
 นางสีดา มังคุดผลโอชา รสชวนกตต้นเต็ดหวาน ตะมุดคันไม้นอก
 มาบางกอกไม้สู่นาน ยังไม่มากดำชารณ เตือก ๆ บ้านจึงจะมี มะตาด
 คันเต่าเกียด คันเต็นยตเขาเขียดสี สีเสียด ๆ พาที่ ปางชงเคียด
 เตียดสีกัน นากราชไม้มรวิต เกาสัตตชนปกพัน คันเกดไม้ลำคัญ
 ที่พระพัก โพรสีมัย เกดเมืองเขามักว่า ดอกชงชาชื่นชูใจ กอการเกดใหญ่
 การเกดหนูอยู่เคียงกัน ดาวสำคาคาดพองดก สวดกรกเข้าปกพัน ผักปอด
 สัตตตะบัน เปญมาส์คาคคันมี พิตสะหนาดพาดไฉน เต็มคไซทาโคต
 คันหนาดไม้กั้นฉี เพชสังฆาญผักกาดกอ มะกรุดมะพุดผล แก่เห็ดองหั่น
 ดงที่ท้อ บรเพ็ชพันกระพ้อ ที่ปากบ่อมีพุดทรา ชีมนาดชาคตะบุตร
 พุดช่อนพุดชรัรักษา พุดคางคันคองคา เตือดเหมือดคนปนผักเค็ด พุดทชาติ

ต้นคำ ๆ สัตตอคนาคันถ้ำเล็ก พุดจันแถมต้นเปิด ต้นเขืองเพชมาตา
 ดง ชานเลียดกระโทงคต ต้นตะกวดสูงระหง คัดเคาชดเวียนวง ชะตูดตง
 ทอดยอดชู คนชกผักกระเฉด ประพริกเทศเค็ดมาตุ สัตตอผลहन่นพรวุ ๆ
 ผักเปิดบุพพชรณ ใบคั่นนิตระพัต คางบัตพระฤาษี ใบจิ่งเวืองฤทธิ ปดุก
 งอกได้เป็นพืชพรรณ ว่านชื่อเมฆพัต เมฆระบัตเทือกเถาวัล ถันบัตกปน
 กัน ต้นเถาวัลพันพฤษยา โกฎ้ออ โกฎูเขมา โกฎูน้ำเค้า โกฎูพุงปลา
 โกฎูจุพาดำพา โกฎูตั้งสระประทุมมาน อ้อ โกฎูชื่อก้านแพร้ว ตำราเก่า
 ท่านไชชาน ยังเทียบแควตภาพ คาคักแคนเขาวพานี อ้อเทียบชื่อ
 เจ้าเปิดอก จะชื่อเถือกสันจิงตี เขามักเปิดียนปนมี ที่ไม่รู้ดูไม่ถึง คนลัก
 หักเข้าโพด ถูกแค้นโศด โศดตั้งตั้ง เจ้าของร้องอังกนิง อังกะบึงบ่แด
 หลั่ง นิโครชโศดพระนง สูงระหงกิ่งใบบัง บักขามาทำรัง บ้างเวือ้องช้อง
 แล่เลี้ยง กำแพงเจ็ดชั้นดวด ต้นมะหวดขุ่นแข็งเคียง กระถินเทศถัดเวียง
 เปนระยะศรกันใบ รำพรรณไม้แม่กต จะให้หิมตมากมื่นย ว่าย้อพอ
 เข้าใจ ใต้เป็นอย่างทางอักษร ๆ

สุรางคณางค์ ๒๘

๑ หมูไม้แม่กบ คัดเข้าบันจบ กระทบกาพย์กตอน กุมารชานเด่น
 เป็นสัตว์วาร เปลี่ยนเพี้ยนอักษร ตามบ่อนแม่กบ
 กอหญ่าตะกรับ อ้อคั่นมะพตัม เคียงกับผะอบ พุดจับพุดจาบ
 ๒
 ๓
 ๔
 ๕
 ๖
 ๗
 ๘
 ๙
 ๑๐
 ๑๑
 ๑๒
 ๑๓
 ๑๔
 ๑๕
 ๑๖
 ๑๗
 ๑๘
 ๑๙
 ๒๐
 ๒๑
 ๒๒
 ๒๓
 ๒๔
 ๒๕
 ๒๖
 ๒๗
 ๒๘
 ๒๙
 ๓๐
 ๓๑
 ๓๒
 ๓๓
 ๓๔
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐

ต้นผักกระชับ อีกต้นระงับ กระจับไทยเมือง หมูก่ออังกาบ
 กุหลาบแดงเหลือง ไม้ราบฤทธิเรือง แพ้วานหมุนมาน
 มดขยับชอบแถบ ผดมะม่วงแพบ ลูกมีรสหวาน ต้นกระทืบชอบ
 ต้นครอบจักรวาล ครอบคดขาน คดขานไต้ยา
 กอว่านกระชาย ถัดถึงว่านตา ล้างแรงล้างกา มีกลิ่นหอม
 ที่ทุ่งทองนา ต้นปืบจำปา ผกาทุกไล่
 ถัดเหตาคันเตียบ กอผักกระเจียบ กระจับจีนไทย พดบพดงคันท่า
 หญ้าน้ำดับไฟ ผักปลาทันใน ท้องร้องรุงรัง
 ยี่หุบเค็มที่ แรก ๆ นั้นมี แต่ที่ในวัง ครั้นนานจัดจริง
 คอหนักปลุกฝัง แพร่ออกประดิ่ง จนบ้านราษฎร
 มะม่วงเทพรส ดือชาปรากฏ ทงพระนคร รสดีวิเศษ เป็น
 เหตุสังหรณ์ จึงตั้งนามกร สืบเรื่องเนืองนาน
 เทพทาโร เปนไม้ใหญ่โต มีในดงดาด หนึ่งว่านกับแรด พดก
 แพทย์ชำนาญ หาได้ใช้การ ประกอบสรรพยา
 เห็นคืบเค่าคั่ว ดีแดงปนดำ ตั้งนำหมักทา ยาสูบฉุนจัด
 พรรณพืชนา ๆ เปนของสิ้นค้า ข้างเมืองเพชรบุรี
 บวบงูขี้แรน เถาแผ่แผ่นพ่าน ผดดอกมากมุด เก็บแตกอัฐัด
 ไม่หอมไม่สุญ ปลุกเค็มเพิ่มพูน ดิบพืชพรรณสด
 ไม้ในแม่กบ เช่นว่าปรารภ บันจบยุบต เด็กเพ็ชรเขียนอ่าน
 ในตำรอนุสนธิ์ จรรู้อย่างยด นิพนธ์พาที ๆ

ยานี้ ๑๑

๐ หมูไม้ในแม่กม นับนิยมตามวิธี ก กา กน กง มี กก กค กข ควบ
 กระทบ จนถึงแม่กมนับ ตามลำดับไม้ผดผวน ชื่อไม้ในจำนวน แม่กม
 นมอหนัก ขามไทยไม้อันทม เหล่าตุ่มกรมนนดจรรค มระยมชระอมพัน ไม้
 เขียนชนคณพยอม กะตุ่มมรุมรก ต้นกุ่มบกโคกกระชอม สะเดาเถากระดอม
 อีกรกระยอมเปนยาต้ม กุ่มน้ำตามดำคลอง เก็บมาตองโตคินถม ฉัตร
 อินทรแลฉัตรพรหม เห็นน้ำชมช่นฉัตรไชย คำภาววิเศษ ชุมเห็ดเทศ
 ชุมเห็ดไทย คัมภีรภากกิ่งใบ แก้วโรกภัยได้สารพัน ผักหนามชากรามครัน
 มะตูมคินพันอารัญ ตาคุ่มนามแข่งชัน กับบาทาคาคุ่มคน ตุมภากาจับกิ่ง
 กระท่อมทงกิ่งใบหัด่น ชุมแสงแสงเปนกต แสงสุริยนฤาแสงเดือน ต้น
 เนียมกระเทียมหอม มะขามบ่อมผลหัด่นเกด่อน หอมแดงสี่สี่เหมือน
 หอมเช่นไช ใบผัดกัน ต้นพรหมน้ำชมช้อ กอมนันฤาหนามอนันต์ ไม้ดม
 พรหมจรรย หนามแหลมคมพรหมอะไร เถาวัลถ้ำมปูหตุค คนส้มมุด
 แต่ครึ่งโหนด ถ้ำมปูหตุคออกไป เหตุเถาวัลถ้ำมปู ชุมเลี้ยงเวียงระตะ
 ปนไม้กระทุ่มคี่หุม บุหรีพระรามคู เหมือนบุหรีทนางมจน ส้มกุงยาวิเศษ
 ชระเอมเทศชระเอมส้วน นางแย้มแกมตำถวน ชมพู่พวงดวงดอกใส่
 อีจจรรยเถาวัลชาม ไครคังนามแต่ครึ่งโหนด ช่างส้มนี้กระไร ใบย่อหู่ค
 ตั้งชาม พรหมมิปูปกคิน ผักโหมทินผักโหมหนาม ผักกระโคมคือโคม
 งาม เจ้าทรงโคมโคมตาญทรวง ผักหนึ่งคนนิยม เรียกผักชมคือผักชวง
 บอบชมช้อไม้ดวง ชมจริง ๆ ยิ่งอย่างชม ส้มโอบผลกตมใหญ่ ตั้งช้อไวค

พอส้ม ส้มเกดขงผลเกดขงกตม แคยมเยวไม่เท่าโอ ส้มซ่า โอซารส
 ปล้อกนเป็ดอกหมดโตะลงโถ น้าเชื่อมล็กขดโหล ได้ส้มซ่าโอซาขจน
 ส้มจันปลุกเมืองไทย มีถมไปทีโนสจน รสขิดจิดจางจจน ขจนเหียนกตน
 ขันถาคอ ส้มหนึ่งนามคูนัน เรียกส้มจันคาปอหลอ มะแบ่นตองเหล้ากอ
 แบนกระตานมุดอ็คตร พรรณหนึ่งเรียกส้มจุก ผลห้ามล็กคุดล่อน
 เป็ดอกบางคิคบังอร โดมนเนบบางว่างอย่างเขียน หนึ่งส้มเทพรด หวาน
 ปากถูรสเนบเนียน ส้มเหม็นหต่นฮาเกียรณ์ เป็ดอกบางอ่อนหนอน
 แทงไซ ส้มจันแจ็กเอามา ในภาตล้าภาใหญ่ รสหวานเย็นขันใจ มักจะ
 ไซขงตราขุ ส้มหนึ่งล้ผวเหล็อง มาแคเมืองครังگانู รสขาคักพอดู หวาน
 สันธิขิดขมกรัน อย่างหนึ่งส้มสันตาน หมอไซการยาล้าคัยู เรียกชื่อ
 ส้มเหมือนกัน กินบได้ไซทำยา ส้มเข้อกส้มกบ แจกให้ครบกคองล้า
 ชกทบครบจจา ว่าหมูล้มนิยมกลอน ชมพู่ออกหมูนัน จะเซ็ดขนามกร
 ทีมาแค่นคร กระหตาป้าล้มนยามี หนึ่งเรียกชมพู่อ้วน ผลแดงตจนล็ก
 แล้งล้ ชมพู่ออล้าล้ เค็ดตต้วนนวลตะออง ชมพู่ออชาด งามล้ออาคแดง
 ล้ายออง พวงผลเซ่นคนกรออง มาผูกแจนแฉ่นน้าชม ชมพู่ออป่นแห้ง ที
 แจ็ง ๆ ตกขุดม เขาไม่ล้มนิยม มีตจนตมมากล้าธารณ์ ชมพู่ออล้าแหวก
 เปนขอองแปดกมีไม่นาน ล้ผลแดงล้าตาน กิ่งก้านใหญ่ใบหนา ๆ คัน
 ครามอ็กก้ามกึ่ง มีในทุ่งทีตองนา คู่กับล้ันตะว พวงผลคิน้าล้าท่งฮาร
 กกกอตันเข่าคัม คนนิยมเอากวาคตาน ทับทัมดอกเบงขาน ผลอ่อนแก่
 แลเปนพวง คันนวมใบหนานุ่ม ย่านกอกคุดมเจ้าขอองหวง จันท์หอมไซ

จันทจวง เป็นผกจมปดราตี ดูหลากรากสามสิบ เมื่อดิบ ๆ วมสันที่
 นาเชื่อมเชื่อมดี เป็นเงาปลาพทราขิมหวาน พักชมนานเท่าชม หมอ
 ด้ระดมไว้ใช้การ ดอกเชื่อมยี่ปุ่นปาน นาสาดจืดแดงฉน เชื่อมเห็ดของแดงเชื่อม
 ปูน ดีจำรุธยแก้จคจรรณ เชื่อมแดงแดงเช่นกัน ถบยี่ปุ่นกรากฐนเทา ด้ดุม
 พอช้อดอกเชื่อม หมู่ดงเชื่อมแกมบ้ำเตา คดุมพุกต้นแปดเปดง เกิดกัน
 เกราเซ้าเอมอึง บวบหอมหอมแต่ช้อ บวบเห็ดียมถาเป็นเห็ดียมจริง
 โอชาน้ำประจิง แกงเตียงคัมชมไม้มี หมู่ไม้ในแม่กม แยกนิยมตามวิธี
 เทียบกตอนอักษรศรี แม่กมมีแทนนา ๆ

ฉบับ ๑๖

๑ ขนเกยเดยกต่างพฤษา อันมีสมญา คิดต้องแดงพ้องกับเกย นับ
 คองแคศนอบเซย ไม้กระยาเดย แดเดยทั้งต้องพ้องนาม เกยหอม
 อิกทั้งเดยหนาม มีในเขตคาม แดช่ายแม่หน้าดำคดอง นางกราย
 คิดคด้ายทำนอง นางรำดำพอง กรัดกรายชระม้ายช้ำเดื่อง ทองกวาว
 คดกแดงเจือเหลือง คาวกระจายคาวเรื่อง ช้างน้ำอมระนาอเปรี้ยวหวาน
 หนิงเรยกมะนาวนมนาน ช้อเหมือนประจาน นารัทนมนยอชโยโต เครีอเก
 คังคาวนมโค หางปลากรายไฟ บายเบียดเข้าเสียดยางทราย นอยหน้า
 เช้ามาทดาช กระพทางคดาช หิงหาชกระช่ายชูโย ฝอยฝากถนพุง
 ออกโกต นมแมวชาจไน เรยกกันว่าถนวิพา ไชรยอชตันช้อชสาธา
 ออยช้างช้างมา อดหักแต่ชกชิ่งกัน เต็มเหยียดเกยอชชชชช หนามเห็นยอ
 เกยอพัน ต้นพุงทะดาชหวายถึง ด้ายหยุดพอด้ายหยุดจริง ฎาด้าว

ประจิง ไต่กตนักหยดขันทม คันตูกเขยตายหวายธม หวาย โม่
 ตักตม เค้าเผาศระคาคขาว หวายพะลั่งเคอถ้ายาว หวายมุตไก่อขาว
 ปาก ไต่มกชวยหวายหิน หวายระเตียงพระผู้ทรงศีต มักใช้ฮาจิณ
 ห้อยตากลั่งบงจิวร หวายหนึ่งนามชื่อชุมพร อีกหวายนคร เป็นของ
 ดินคามาชาย มุตมคณดังพนคววย มะเคือเซียงราย หวานชิตสังนิช โอชา
 แดงแดงคณแกวอเนกา แดงออยกอฝ่า หอยแครงคณแดงฉาดฉาย
 คูพัวเถาถวแม่ตาย คณกระตังบาย น้าตายพังพอนยาง คำฝอย
 ดัมบอชชนปู มะเคือคินตุ ถักคณกพนพนคิน ผักเบยเวียปกชรณิน
 คัมกระทกน สัต ๗ กิรส์ครัน ๗ มังงวนมจวชนพัน แก่นเมือยดำมัน
 เภามุขชนรกปกเผือ คางเตอย ๗ หาดตาเลือ ซาเกืออมระเกืออ ไคร์เคืออ
 มะเคือชุมพร ถักเซียงกระเจียวฝักมอญ แทงทวยทังถอน แพงพวย
 แดงรวยป่าสงวน กตวชกต่ายมีหลายกระบอง กตวชกรันจันนวด
 ชกน้าตระจามาไทย กตวชนากาบดำก้านใบ คต่ายกับน้ำไทย ผลไหญ่
 แดงยาวกว่ากน กตวชกเรชกตวชต้นฝาน เพียนนามจันน จะหนึ
 ที่คำหยาบคาย คันเคอคณคานกต่าย กตวชนาเซียงราย กตวชส้มหากมุก
 มุตม กตวชนากนมราชส์ห อกกตวชรอยหวี บายส์กเรชกนามส์ของ
 หอมเซียงกตวชค่อมหอมทอง หอมจันนวดลของ ชกกตวชที่เรชก
 เป็ดอกบาง นกอกตวชไซ่คำกลาง ทำนจัตแบบวาง กตวชกระ
 กตวชพระกิม กตวชคองคองคองขอมส์ แดงจัตรุจึ ทงหวทงเคืออ
 เจือแดง กตวชนากเพียงนากเป็ดงแสง กตวชกรามแเวดแดง หนึ่ง

นามว่ากรมคชสาร กตด้วยสี่สี่ ไศโองหาร เรียกแต่โบราณ อักกด้วย
 ประจำพานร หนึ่งเต็มมีอนางนามกร คับหอมขจร บางเรียกว่า
 กตด้วยกรบูร นางเงยตั้งามจากรูญ กินดิบมีมุด ภิรมเล่นแต่ถ่มนมส่งวรรค
 หอมว่าคานอารัญ ขุบตปนกัน กับคาตปครฤาษี กตด้วยแซ่หนึ่ง
 เรียกกทดี กาบกมกัม ข้างแค้นตระว่ามาเกิด มติอ่องผิวอ่องอำไพ
 นางนวยจรใจ กตด้วยไร่กระเหียงเรียกนาม พรรณกตด้วยมีหตาก
 มากตาม ประเทศเขตคาม นิคมแต่เขตตงตอน เหตุอที่จระรำนามะกร
 ลดับทตทอน แด่ทรุแจ้งแห่งนาม ฯ

ยานี ๑๑

๑ จักกล่าวพรรณมะม่วง ท่านทั้งปวงจงรู้ความ มะม่วงเมืองสยาม
 จระนับนามอเนกนัก จระจัดที่จำได้ พอกคนไทยแจ้งประจักษ์ มีหตาก
 โดยเตสส์ลักษณะ ประเภทพรรคอัมพาสด พิมเสนมีตาตุน เป็นภาคพัน
 ทุกคำบด รุจักแทบทุกคน ยิ่งประคนพิมเสนมัน หมอนทองอกร่องรด
 หวานปรากฏรสวรรค แมงเขามีสองพรรณ แมงเขาดำแมงเขาคำ
 พรอนขออีกพรอนคฉาย แก้ว ๆ กลายมีประจำ คอวันเทียบแต่ทองคำ
 มติอ่องทองปลาดายเขน น้ำคาตปากกระบอก ขานนามออกทุกดินแดน
 มะม่วงนายขุนแผน ปลูกเมื่อที่พกดบคินมา การเกิดอีกใช้ไก่อ่ ทุเรียนใหญ่
 สึงขยา ถึงโตคมติตา แก้วดีมรังหนึ่งกลางวัน กระส่วยรสสันธิษ
 อินทริศทศกรรฐ์ แชนอ้อนอีกนวนจันทร์ น้ำคาตเงินเทพรำจวน
 ไซ้เหี้ยไซ้นกกระสา กระด่อนบ่ากระด่อนส้วน อักกล่าวดระห้อยหอน ล้าง

สักคิมารดาทุ ม่วงเทพธำถัก แฉกชายคกอกควาหมุ กระตะแม่มช้อชู้
 หนึ่งช้อเจ้าชาตธณัน ม่วงพราหมณชายเมยน ดูท่วงทรีลชยัน เมียรัก
 ดึงช้วน ยิงลูช่ายจ่ายอำพา ม่วงสาวจกระทียบหอย นึกส้อรส โอชา
 สาวอยากจะโภชา จนโกธจากรทียบเรื้อน มะม่วงพิมลจรวรค ช้อทงนน
 ไม่มเหมือน ล่วงช้นตจันเตอน ถึงลจรวรคช่นจมาน มะม่วงช้อรำพึง
 คนกนังดวยรลหจวน ม่วงเคียรคชลสาร อักหัวบ้านมะม่วงเนย กระแค
 ตมวังเรียก โดยล้าเห็นยกกันตามเคย คางคางล้มลูกเตย หตงกินเพติน
 เนนนานจัน ทองขาวทองดำดู ช่นเปนคู่แข่งเคียงกัน แก้วขาว
 แก้วดำบน เบนระชะคตระกันไป ลจรวรณหงล้เห็น แคเขาเด่นดะคอนไทย
 เบนม่วงลี้ยเมื่อไร อยากใครรู้ดูหงล้ทอง โด้นน้อยมะขอบนาก เจ้าเงาะ
 หลากเพื่อนทงสอง กระบุ่มกระเป่าปอง เบนเหมือนเงาะเขาระจนา
 มะม่วงช้อการเวก นามนกกเอกในเวหา หอยแครงแตแตรงควา หัวกกัก้า
 เห็นยงนกกะทุง คีวงนางคูนากัน เทพล้นช้อคด้ายกรุง แตเห็นเปนหม่มมุง
 ม่วงสาวน้อยเยียมห้องหงอน หัวโตตันตาเคย ผัวค้เมียร้องให้ครวญ
 ล้าวน้อยล้นานจต ล้าจรัญจวนล้าจลจรวรค มะม่วงผัดพรากเมย คิต
 นำลี้ยใจกรัน ๆ แก้วพรากแม่จากกัน รล้ล้าค้ญเห็นรูนแรง ล้าตัก้า
 ต้มรังอยู่ วจิตจงคู่กับแก้มแดง ม่วงกระกระแอมแผลง มะม่วงแพบ
 แอบพูดไทย ล้าจคบชूरาร้า ด้วยระกำจะจำไกล จากม่วงชองชอบใจ
 คบชूरาน้ำล้งล้าร มะคูน้ออีกค้บเบ็ด หจวนมันเต็จคจุน้าคาส ช้าย
 ชวบใหญ่ใครไม่ปาน ล้าบล้าบ้นน้ำคาสทราย มะม่วงเขี้ยวล้ออาด

กำเนิดชาติภิมเสนกตยา ม่วงนกกกระจับตาย อักม่วงดำหมาไม่เต ม่วง
 ล่างกระที่บยอก เตมนางรอดบุตรคาแห เดินไปไม่ทันเต เขี้ยบ
 ม่วงเล็กเตกว่าชาน ม่วงนั้นครันใหญ่มา ดกระยำไคระปาน จังคัง
 นามชานน กระที่บยอกรอดบาทา มะม่วงมลกขอ ล่าเกก่อเปนมัญญา
 เทพร์สรส์ โยธา ชัมพาดินพันดินดอน เหลือจระว่าให้สุด ชื่อสมมุค
 นามกร นักเรียนพงเรกส์อน อ่านกตชนเด่นเปนมัจฉาญ ๗

ยาน ๑๑

๐ ลักกร้าพรรณทุเรียน ชื่อเพี้ยนเปตียนมากสาธาณณ์ ทองสุก
 ทองย้อยชาน อักทองหีบขังทองทา ทองคำก้านค้อคัน นางทองย่น
 ใหญ่สาธา กระปุกสุวรรณา กระปุกนากหลากผิวพรรณ ทุเรียน
 คตบ์ทอง ดีเรื่องรองดูฉายฉัน คตบ์นากผิมัน ดีนากนั้นพรรณหนึ่งมี
 ทุเรียนกบแม่เถา เปนคตบ์เคาเตเตมัท กบเตบเขี้ยบขักษี กบเมต
 ในกบกิงแขง คังคตบ์เหราเตม คตบ์คตบ์เตมมาปดูกแปดง เหราไบมนั้นแดง
 เปนมันยับจับในชาน ทุเรียนเหราง้อย ดูหังอ้อยก้อยไม่แน่นหนา หนึ่งเรียก
 ชื่อเหรา พับสมุคสุตมั้นหวาน เรียกการะเกดพุ่ม ผตบุ่มดุ่มงามการะการ
 การะเกดแดงสำธาน การะเกดเหลืองเรื่องรังดี การะเกดดีเขี้ยวตค งาม
 ปากกฐนิตมณี การะเกดคาเหมื่อนม้ ชื่อคตบ์เคาเจาของสงน ทุเรียน
 รสข่อย เรียกสาถน้อยนือนมนวด ตัวชมเหมื่อนจระชอน ให้ชมชม
 ตมรสหอม หนึ่งชื่อสาถสุวรรค เหลือจระกตบ์จระชคตบ์ม แพงถูกกัจจะยอม

จนหม่อมมอช้อสาวสวรรค์ ทุเรียนนางแดง โค้ก ต้องวิโยคจึงจำบัตย์
 แดงเอกเข้าพิ้วพัน นางชมภูคู่สุดได้ หนึ่งนามนางกระเทย ใครไม่เคยพบ
 แดงใจ เม็ดคายทุกเม็ดไป ไม่มีเพาะเสาะสืบพรรณ นางหนักคูนางเต่า
 แดงค่านางเขยมนัน นางคตุ่มวิดิยวรรณ นางกระทอนอ่อนนระมุน
 นางกระเทยมอกนางตอ ทงสองชื่อเห็นเฉยวณ ต่เทียมนพคุณ ยวง
 ไหญ่หนานำพิศวง ทุเรียนแดงแม่เถ้า เป็นต้นเค้าอันใหญ่ยง แดงเบียด
 เรยกนามคง แดงข้างเขยนทุเรียนจร ทุเรียนเขยวคำตั้ง ทุเรียนหนึ่ง
 นามมังกร อักชองากุญชร เพราะเหลือองอ่อนตุ้งตัง่า กำปั่นแดงอึบาคร
 โดยรสชาคักไธชา จำปีแดงจำปา เทียบด้วยส้มมาตสอง จมเขยองยาวยใหญ่
 ต่ประไฟเหลือองเรองรอง ปลัดคำชื่อเจ้าของ ปลดากาให้เทโพผล ยกไซโมรัน
 สองชื่อช้อช้อบกล ผักเข้าเขนอ่อนปน นางปากท้อชรณีไหว สนั่น
 สนิทเนื้อ ผลโคเหลืออยิ่งใครๆ สองง่ามงามไล้ว ผตนำชมนมสวรรค์ หนึ่ง
 ชื่อพระสมุท อักตมูตรรสหวานมัน หมอนทองพ้องนามกัน กับมะม่วงหมอน
 ทองมี ทุเรียนรูปโป้งโต้ง เรยกหอยไซงเขยวชจ รุปรัดไม่เรยวรี อัก
 หอยชมกดมย้อมเยาอ ทุเรียนช้อสาวหยุด เรยกส้มมุดด้วยกัตนเกตา
 ต่ตานคันเล็ดตา ส่นวตหลายคล้ายตี่ตาน หนึ่งช้อนกกระจิบ ผลห้ามคิบ
 ตูตระการ กำนยาอผลยอชยาน อักยวงปลัดนกลันนุนแรง นางเบ็ด
 รูปคล้ายเบ็ด ท้ายเพ็ดๆ เรือสีแดง พรรณหนึ่งช้อแมตง บ่องท้ายงอน
 ช้อนเข็ดชู้ ทุเรียนช้อมหตาย แยกชยายออกให้ดู นักแดงเสนคัตพู

เขามักรู้รูปพรรณ เพราะเข้าเคยสังเกต ผลพวงเหตุสำคัญ จึงกล้า
มาพินิจ ชะนงกันด้วยแม่นหมาย ฯ

อันเรื่องนี้มีผู้ มีประโยชน์มาก แต่ฉันหากซุกซนก็ชวนชวาย
คิดใจเพื่อพ่อเด็ก ๆ เด็ก ๆ ชาย ได้อ่านจบพอส่งบายบันเทาทุกข์
ด้วยอักษรกลอนล้วนแต่ชวนอ่าน ทั้งว่าชานเคาชวนชวนสนุก
อีกเรื่องราวต่างความตกตามยุค พอแก้ทุกข์แก้ราคาญเกิดท่านเขย ฯ

สัตตวาภิธาน

๐ คำกตชนเรื่องนาค	นามชาน
เรียกสัตตวาภิธาน	ชื่อพริ้ง
ต่อใจหมูกุมาร	มักชอบ สุนุกนา
เด็ก ๆ อ่านจักต้อง	ยั่วแย้ม ไอรูตรวต ฯ

ข้าพเจ้าพระยาศรีสุนทรโงหนาร ญาณปริชามาศย์ บรมนาถนคยภักดี
 พริยพาห คิตคำกตชนเรื่องน สำหรับให้เด็กนักเรียนอ่าน คิตเด็วจนวัน
 พฤษศบตี ชนดับห้าศาเดือนดับบวออกนศก พ.ศ. ๒๔๒๗ ตงพิมพ์ โรงพิมพ์
 สกุตพระค้ำหนักสงนกุหลาบ ในพระบรมมหาราชวังในปีนั้นเอง

ประเภทสัตตวในโสภมี ๔ จำพวก พหูบาท สัตตวมีเท้ามากเกิน ๔
 ชนไป เช่น คระชาบ กิงกือ เป็นต้นอย่าง ๑ จักุบาท สัตตว ๔ เท้า
 ดุจ ช้าง ม้า โค กระบือ เป็นต้นอย่าง ๑ ทวิบาท สัตตว ๒ เท้า คือ
 มนุษย์ แด เปด ไก่ นก เป็นต้นอย่าง ๑ อะบาททกา สัตตวไม่มีเท้า
 ดัง งู แดปลา เป็นต้นอย่าง ๑ แดวแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ กะละชา
 สัตตวเกิดบนบกอย่าง ๑ ชะละชา สัตตวเกิดในน้ำอย่าง ๑ จักอีก ๒ อย่าง
 สัตตวมีฟองมีไซ้ แดไม้ค้องมีฟอง ดังช้าง ม้า โค กระบือ จักอีก ๒
 อย่าง คือ สัตตวมบกแดไม่มบก แดสัตตวทมบกนนักจัดเป็น ๓ อย่าง มี
 บักแวงแวง บินสูงบินไปไกล ๆ ได้ ๑ มีบักบินได้แต่เคย ๆ ต่ำ ๆ อย่าง ๑
 มีบักบินไม่ได้ อย่าง ๑ ฯ

ประเภทสัตว์มีเขนกอนันต์ หาดายอย่างหาดายพรรณมากนั้ ใน
 ประเทศบ้านเมืองหนึ่ง ก็มีแปดกออกไปหาดาย ๆ อย่าง ในป่าหนึ่งก็
 แปดกออกไปอย่างหนึ่ง อ้าว ทเด ค้าบตหนึ่ง ก็มีแปดกไปอย่างหนึ่ง
 ในถ้าแม่เนาถ้าหนึ่งก็แปดกไปอย่างหนึ่ง เปนเขนกวัจจกรรมากนั้ เเทดอถ้าตัง
 ทจจะรูจักให้ทวถึงทุกหมู่ทุกเหล่า ซ้าพเจ้าชอชกนำเอาแต่ที่รูจัก ชักมาผูก
 เปนกตอนไว้สำหรับให้เด็ก ๆ อ่านเต้น ตามลำดับแต่แม่ ก กา ไป
 เพื่อจะได้สอบอักษรที่เด็กเรียนอยู่นั้น เปนของสำหรับเด็กแรกเด้าแรก
 เรียน แต่พอได้กว้างขวางในทางที่จะใช้อักษร ท่านทั้งหลายที่เป็นผู้ใหญ่
 รูหนึ่งลือเต้ง ก็จจะบ่นว่าเขนกุเขนกูฟัง ไม่มีประโยชน์อะไร ก็ตาม
 แต่จจะคิดจะว่าเกิด ขอมให้คิดให้ว่า ซ้าพเจ้าเป็นคนอยากจจะคิดจะอ่านอะไร ๆ
 เต้นต่าง ๆ ตามชอบใจ คิดอะไรได้ก็เก็บเอามาว่าเพื่อ ๆ ไป เมื่อท่าน
 ผู้ใดไม่ชอบก็รับทานอภัยเสียเทอญ ๆ

จะกล่าวด้วยสัตว์มีเท้ามาก

๑ สัตว์	พวกหนึ่งนชอ	พหุบาท	ทาเฮย
มี	เขนกสัมญา	ชอกย้อน	
เท้า	เกินยั้งจัตวา	คจวนัน	เชานอ
มาก	จวบหมื่นแสนช้อน	สัตว์พันประมาณ	จ

ฉบับ ๑๖

๐ ลี้จ้งจ่าพวงกหนึ่งสมญา พหุบาทา มีเท้าอเนกนัยหลาย เท้าเกินกว่าสี่โดยหมาย ล่องพวงกปราช ลี้จ้งน้ำลี้จ้งกบขกตรง ครอบของพด้าใหญ่ยง อยู่ในป่าดง คัดดุจกระซิบไฟแดง มีพษมีฤทธิ์เรียวแรง พบข้างกลางแปลง เข้าปลิดาเซารัดกตกัน ครอบพรพรรณหนึ่งอยู่ต้น พรพรรณหนึ่งอยู่ต้น ลี้สถานแต่บ้านเรือนคน ครอบใต้ชอนชอนชน กิ่งกอกตานวนแมงมุมขุ่มมหตังคา แมงบ้องจ้องชูหางหา ลี้จ้งโคจระมา ประเทกัจระจแทง คัดแมงกะแทกถนแรง แมงล่าบอ๊กแมง กะชอนกัชอนชอนนี้ แมงทับวาววับแวมลี้ คัดงนดมณี่ เกมทองระรองเรื่องฉาย แมงค้อมคือแมงทับกลาย ลี้เดือมเหลืองพราช แต่กายนัยย้อมกว่ากัน แมงโยโยงโยงพั๊ดจัน เปนคาชายจัน ซึ่งเพอดักลี้จ้งบั้นจระ แมงเม้าบินเข้าไฟฟอน ร้อยพัน ม้วยมรณี่ เพราะหมายว่าเกดิงเริงงาม แมงวันแมงหัวจู้จุ่ม แมงคาเรื่องยาม ราตรีเลดลี้เรื่องเรื่อง แมงบ้องข้างคัดเชืองเชือง มีขุ่มข้างเมืองมดาวประเทศเซตชันท์ แมงดาสองเกทลี้ของพรพรรณ คือแมงดาอรรณพแตแมงดانا แมงกู่คัดยงกุมรา แคนค้อคัดคา ประชาวแตคัดค้อทองแมงปอบินไปเปนกอง โดบแย่งยุงปอง เปนเหยื่อแตแย่งกันกิน หมายว่าเหลือบยุงบุงรณี่ รานรุมกันกิน โตหิตมนุษย์ลี้จ้งคัน คัดจ้งพรวดโยยบินบินมัน คัดจ้งไล่นคองมัน คนมักพอใจรับทาน ลี้เดือใหญ่เด็กถันฐานลายหตากรการ ลี้ลี้บิลิตยหลายลี้ คัดแคนกายยาววี ใหญ่เด็กมุดมีประมาณกัเหลือบคณนา คัดเห็นยงนิตด้ามถกา มันคือหมักทา ที่ไล่ลี้ก

หมายความว่า กิ่งก้านเกิดออกจากราก ต้นไม้ที่ประตน ได้โคกรกบเกิดยึดอาจุม
 เกรไร้อย่างระดม หวัง ๆ ระวังม เพี้ยกพฤษทึในไพรแวง แม่ม่ายตอง
 ไนกระแฉ่ง เลี้ยงแหวดแหวดแวง ระดมระตนพันไพร จักกระจันแจ้ว ๆ
 จับใจ จากจำแจ่มได้ สังกัดประ โคมอรัญ จะรำลัดงในไพรลันท์
 อเนกอนันต์ จะนับจะตรวจเห็ดอครา มดแดงแฝงใบพฤษษา มดดำคตาคตา
 มดตืดอีกมดแดงไฟ มดตะนอยอีกทั้งมดไร คาทานคตานใจ มดแข็งมด
 คันลัญจกร น้ำตายงูเห่าเผ้าพอน ไต่ค่อมตัวหนอน มดง่ามก็คตาคตาติน
 ตัวปรวกรังตังคีชริน ตัวชันรงค์ บน นานองเขนกลัดลัดตาย ลัดงใน
 กระแฉ่งดินชู้ด้าย มีเท้ามากมาย คือปูทะเลปูนา ปูแฉ่มแฉ่ปูอ้อคัว
 หมูเปี้ยวกกายา ไหญ่เล็กหลาก ๆ มากมี กุ้งใหญ่กุ้งฝอยเคยมมี กุ้งก้าม ไต่ค
 กระทบกระทั้งกึ่งจาล พวกลัดงเห็ดานนามขนาน มดค้ำชาน ว่าลัดง
 พหูบาท มีเท้ามากเกินจิตวา คิดประมวดมา ใต้ให้กุมารอ่านเขียน
 หวงเพื่อสอบทานที่เรียน ระมัดระเมียด มีก่ายจกตองครัน ๆ

◎ จบลัดงมีเท้ามาก

ถ้าคบนับเรียงราย

นักเขียนทราบบรรยาย

จำจคบทแบบให้

มุดหมาย หมูเฮ้ย

เรียบได้

ยตเยียง อย่างนา

แมนแมนคำสอน ๆ

๑	พวง	น ^๕ นาม ^๕ น ^๕ บ ^๕ อ ^๕ าง	จตุบาท
	สั ^๕ ค ^๕ ว	บ ^๕ ก ^๕ ส ^๕ ค ^๕ ว ^๕ น ^๕ าก ^๕ ถ ^๕ า ^๕ ด	เก ^๕ ต ^๕ ช ^๕ น ^๕ ด ^๕ ำ ^๕ ว
	ส ^๕ ี	ท ^๕ ง ^๕ บ ^๕ ำ ^๕ บ ^๕ ำ ^๕ น ^๕ ด ^๕ ำ ^๕ ษ	ด ^๕ ำ ^๕ ค ^๕ น
	เท ^๕ ้า	ส ^๕ ี ^๕ ล ^๕ ำ ^๕ ห ^๕ ร ^๕ บ ^๕ ก ^๕ ำ ^๕ ว	ย ^๕ ำ ^๕ ง ^๕ เ ^๕ ย ^๕ อง ^๕ จ ^๕ ร ^๕ จ ^๕ ร ^๕ ต ๑

สุรางคณางค์ ๒๘

๑ ในแม่ ก กา จตุบาท ม้าตาจามรี โคกระบือปลระ ปะทะหมุ่หมี่
กระแตชะนี้ ม้อยู่ในไพร

ปะหมุ่หนุ่ฉี่ ก^๕ร^๕ุ^๕ๆ^๕จ^๕ุ^๕จ^๕ ใน^๕ร^๕ุ^๕ม^๕ำ^๕ใ^๕เ^๕ ใน^๕ร^๕ุ^๕ค^๕ะ^๕เพ^๕า^๕ ห^๕น^๕เ^๕ำ^๕ว^๕เ^๕ๆ
หนุ^๕ค^๕ะ^๕เพ^๕ำ^๕ไ^๕่ ห^๕น^๕ฉ^๕ี่^๕ห^๕น^๕ค^๕ด^๕า

ใน^๕ช^๕ด^๕ำ^๕ถ^๕ย^๕ ม^๕ี^๕ง^๕ร^๕เ^๕ำ^๕ห^๕ย^๕ เ^๕น^๕ำ^๕ใน^๕ค^๕ุ^๕ห^๕ำ^๕ ค^๕่อ^๕ไป^๕ไ^๕ค^๕้ำ^๕ ม^๕ี^๕ด^๕ำ^๕เ^๕ร^๕ำ
เ^๕ำ^๕ค^๕ุ^๕ด^๕ะ^๕ช^๕ำ^๕ ส^๕ู่^๕ห^๕ำ^๕ม^๕ำ^๕ไป

หม^๕ุ^๕เ^๕ล^๕ำ^๕ค^๕่ำ^๕น^๕ำ^๕ ม^๕ือ^๕เ^๕น^๕ก^๕ำ^๕ ส^๕ี^๕ร^๕ำ^๕เ^๕ำ^๕ว^๕ำ^๕ห^๕ย^๕ ที่^๕น^๕ำ^๕บ^๕ำ^๕อ^๕อ^๕ เ^๕ำ^๕พ^๕อ
จ^๕ำ^๕เ^๕ที่^๕เ^๕ำ^๕เ^๕ำ^๕จ^๕ำ^๕ ห^๕ำ^๕ไ^๕ด^๕อ^๕ะ^๕ว^๕เ^๕ ๑

๑ ส^๕ี^๕เ^๕ำ^๕แม่^๕ก^๕น^๕ เ^๕ก^๕ด^๕ำ^๕ก^๕ด^๕อน^๕น^๕ิ^๕พ^๕น^๕ร^๕ ปร^๕ด^๕น^๕ใน^๕ว^๕เ^๕ ห^๕ำ^๕ร^๕ให้^๕จ^๕ำ^๕ค^๕ำ
ด^๕ำ^๕น^๕ำ^๕ห^๕ย^๕ค^๕ำ^๕ ใ^๕ว^๕ให้^๕ด^๕ร^๕ุ^๕เ^๕น^๕ ร^๕ุ^๕น^๕ย^๕จ^๕ำ^๕น

ช^๕ั้น^๕ห^๕ย^๕ใ^๕ด^๕ย^๕อน^๕ ม^๕ี^๕ใน^๕บ^๕ำ^๕ค^๕อน^๕ อ^๕ะ^๕พ^๕ริ^๕ก^๕ำ^๕ด^๕ำ^๕น^๕ ท^๕ำ^๕น^๕เ^๕ำ^๕ม^๕ำ^๕ใ^๕ว^๕
ด^๕ำ^๕น^๕เ^๕ำ^๕ช^๕ำ^๕น^๕ำ^๕น^๕ ไ^๕ด^๕เ^๕เ^๕น^๕ส^๕ำ^๕ช^๕ำ^๕ร^๕น^๕ ส^๕ก^๕ด^๕ภ^๕ำ^๕ร^๕ำ

เ^๕เ^๕น^๕พ^๕ำ^๕น^๕ม^๕ำ^๕น^๕ไป^๕ บ^๕น^๕น^๕เ^๕น^๕เ^๕ำ^๕ห^๕ย^๕ ที่^๕ใน^๕ว^๕น^๕ำ^๕ ก^๕ระ^๕เ^๕น^๕ค^๕ุ^๕น^๕อ^๕น^๕
เ^๕เ^๕ร^๕ด^๕ำ^๕น^๕ห^๕ย^๕ำ^๕ค^๕ำ^๕ อ^๕เ^๕เ^๕น^๕เ^๕ำ^๕น^๕ห^๕ม^๕ำ^๕ ใน^๕ไ^๕ด^๕ห^๕ม^๕ุ^๕ด^๕ม^๕ัน

ประหม่อมเหื่อน ไคตคตาพาเพื่อน มาเกด็อนไพรวัน หาอาหารกิน
 ทัดนอวัญ เวลาค่ายกันห์ ย่ำค้ำคด้าคตา

หนูจันเขาวัว ๆ จันค้ำค้ำภา เขาเขาเข้ามา ใจในถิ่นเรา ซื่อแท้
 ภาษา ค้อพรรณกันมา จนกาลนานปี ๆ

๐ แม่กงพรรณา จตุบาทา ซึ่งบันตามี่ อยู่ในแม่กง จำนงวาที่
 ช้างในพงพี พาโฮตงโยงไป

เห็นกวางกตางทุ่ง ละครนังหม่มมุง กระทิงดิ่งไซว่ ค้ำโองแด่นจี
 รัชชาดงไม้ กินหญ้าไป ๆ ยืนเบ็งดูกัน

เตียงผาโผนแผ่น โคนผากระเด็น แผ่นคต่องว่องกรัน อีเก็งเว็งร้อง
 ก้องพนาจัน บ้างบินโผน ไปพันต้นเต็ง

กระจงกระเจิง แด่นว้าวานเวิง วนร้องเตียงรง ฝูงตึงฝูงค่าง
 ควงญควางแด้เซ็ง ดิงเตียงตระเบ็ง บเว็นจันวาร

แค้นไปโหยง ๆ นั้นคือ ใจโคร่ง ที่ทากตาหาญ ประูหนุหรั้ง
 วจิงไปตณตาน กังก่าจันทาด ทำลู่ชู่เคียร

พังพอนบนพน แผ่นดินตาดิน จรดตวงเวียน ประูเห่ากาพ
 ที่ตานเคียน ๆ ลู่กันงูเจียน จระแพพังพอน

จิงเหลนหางถุ่น อยู่ทีไคถุ่น ควัน ๆ ลู่ญจร อึงอยู่ปายาง อึงอย่าง
 ชอนชอน อยู่ไค ไมชอน ไคข้างวารี่ ๆ

๐ ชื่อในแม่กก ชักมาล้าชก แยกยกวาที่ จตุบาทา บันดาช้อม
 ในแม่กกกัน มีพอกคณา

คางคกคางคาก ใหญ่เล็กหลากหลาย มากอเนก หนูปกอยู่
ที่คูคันนา ขี้กนากกินปลา กายาเทา ๆ

กระบอกสีแดง ด้อยกิ่งไม้แฉ่ง โจนแรงไม่เบา คนได้จ้าวุ่น กระสุน
ยิงเอา ใหญ่ ๆ แหวง ๆ เอามาทุกคน

จึงจกตุกแก พอใจอยู่แต่ ที่เยาเรือนชน จึงจกร้องทัก คิมก
เปนกต ทุกผู้ทุกคน มกยงฟังการณ

สุนัขขมมาก ใหญ่เล็กหลากหลาย ทั้งป่าทั้งบ้าน หมายูจจจอก
ในนอกสำธารณ สีแดงลำถาน หลาก ๆ มากมี ๆ

ยานี ๑๑

๐ แมกตกำหนดสัตว์ ซึ่งควรจัดในวาท คือชาติราชสีห์ ทั้งสี่หม้อยู่
หิมวัน ออกเหล่าราชสีห์ กายเนทรยกเชนกัน แปรตกแต่สีละมัน ไปข้างน้ำ
มาข้างหลัง ราชสีห์หมกระหนก ยอดมันปกบังจณมิ่ง ศษสีห์มวงวงทั้ง ยอด
กระหนกปกบูรโต ทั้งสองสัตว์สูงสุด ฤทธิรุดมเลิศเดโช ถึงสัตว์ที่โต ๆ
ก็เกรงเดชเหตุฤทธิแรง เกทพรรณราชสีห์ จัดเป็นสัตว์ท่านแจกแจง ปาก
หางสีเทาแดง ฟันเคัดต เกทไกรสร บันฑุระราชสีห์ กายามีสี่เหลี่ยมอ้อน
กาพระมีกนทร กายาคำคดำหมักมัน เหล่านั่งงนกินสัตว์ ใจส้มรรต
อุตกกรรศ แต่เดโชยิ่งใหญ่นั้น คือไกรสรราชสีห์ อันหนึ่งชื่อว่าคินระ เป็น
สิงห์ดำฤทธิ กายาคูจกาดี กินเส้นหญ้าเป็นอาหาร ราชสีห์สี่ชนิด ที่
สถิตยป่าหิมพานต์ มีถาทดำราย เป็นสัตว์ภคธาาเรงแรง แวดเขมรเวียก
ระมาต เก่งฉกาจชาติกำแหง มุทะตุดตาแดง มีถาได้ ใจใช้ถมฆาน อูฐมา

แต่เมืองเทศ สูงเป็นปรตส์ตัวโตปาน กอหน้บ้านปรากฏา แหงนกินได้
 สัตว์กตี่ ชมคเป็นสองพรรณ อย่างสามัญมากมุดมี ชมคชนิดดี ชื่อ
 ปรากฏชมคเขียง ผุงเขียดกายาเต็ก แต่ร้องเข็กคะเบ็งเสียง ตันคาตฤตุ
 เมตียง กระโตตพถ่านทีชารไหล ปาดน้้นกายาเขื่อง ต้เหล็ของ ๆ ะเรื่อังไร
 เซพระเป็นฟองใหญ่ ที่ไปไม้พ้อใจจร ะกจคคะเก็ยกแถ่น เขามือแผ่น
 แผ่นเข้าชอน สองถันย่นส่ถอน เข้าชุกชอนในชอนโพรง ถ้าเด็ดเป็น
 สัตว์นเปตก พวงเมืองเข็กเสียงในโรง สี่สันเศวตโพลง ผ่านต่างเห็น
 เซนส์กร ฯ

๑ แม็กบมีแตกบ เข้าบ้นจบสมทบกลอน กบทุกกระโตคจร จับ
 แมงเม่าเขามากิน ฯ

๑ แม็กมชมชุมพา เตียบบุญนาคี่ชริน รุงรังทั้งกายิน ต้วนแต่ชอน
 ย่นยุงหอยของ เห็นหลิมในบ้ำหวดง เกดัดหัตนร่วงเป็นกอง ๆ คนเก็บ
 เขามากรอง ผูกกัณฐู่างอาภรณ์ ถึงตมจิงคามตม ดูหมุนกตมสม
 นามกร จิงหมุนดังภมร มั๊กมีในไพรพฤกษา ฯ

ฉบับ ๑๖

๑ ชนเกยเตยกถ่าวพรรณา จตุบาทา ที่นามอันเนื่องเรื่องเกย ท่าน
 ผู้นึงฟังอย่าเฉย ไตมิดทีเคย สังกศในเกทพรรณสัดว เซิญช่วยคัก้าน
 ทานทัก แถแก่ไขคัก ให้ชัตให้ชอมคอบชาน เลื่อ โคร่งแรงฤทธิหักหาญ
 สัดวในตงตาด เกรงเศชด้วยเทคก้าแหง เลื่อเห็ดองเรื่องฤทธิรณแรง
 พบกวางกตางเปตง เข้าปล่าชยาคอกจาง เลื่อดาวกวางเควค้อมทาง

ประทีปย่าง ก็ยังขยิบกตบหลัง เลื้อยตายคดบ้แต่ันแต่รักถึง บีบเปรี้ยว
เลียงตั้ง ก็ก้องงอนตึงตึงตาด เลื้อยต่ำคุดงาหมึกประสาน ประสบคัวฟาน
ก็พุดแตกดีฟานฟอน เลื้อยแผ้วเลื้อยปลาดำจร ไคกรกครอกชอกซอน เที้ยว
เสื่อเที้ยวเสื่อพมัสยา จัวเพดาระเกาะตืดเลียบมา จัวถึกเถลิงพา พวกเพื่อน
มาเกด่อนกตาตง กระต่ายออกเค้นตามพง ฟุบแฝงกอลปรง กระโดด
แตโตดตำพอง ควายเปลี่ยวเทียวโดยล่าตอง ไม้ยลยงของ ก็ได้ประชิด
ชวดชน เนือทรายเลื้อยวงส์บ้งสน ประเทกันกต กระบวนอัน้งอนไปมา
ฝูงเกาะเกาะเลียบบนินผา พบพวกแพระมา กั้นโผนกระโจนตองเชิง เพี้ย
เห็นแม่นมาร้าเร็ง หั้นแม่นกระเจิง เพราะกตัวสัตว์ตักชนแหลม แมวดำ
ขาวดำกำแหลม ลายเปนหย่อมแหลม หย่อมอยู่กับคนบนเรือน หนูทองขาว
พบหลบเลื้อย หั้นแมงเบบเบื้อน แมงได้ครุบฟบแฝง บ้ออกนอกทาง
กตางแปดง กตางวันชอกแซง ภาคว้ออกซัดัญจร จคุบาทบกบดินต้อน
คิตกตันเกตากต้อน เลื้อยคึดคึดคึดต่ำคณู ยังเหลื้อกกว่าอนันต์ อเนก
นับพัน จะรากพันพรรณา ฯ

สุรางคณางค์ ๒๘

๐ ลัดันอิกเต่า คือจำพวกเต่า อยู่ในธามา กระตุกกถับชอก อยู่นอก
มังสา เต่าครนุเต่าเนา เต่าตำดำภู
เต่าเหมนเต่าหีบ ถ้าคนค้องจับ มันหีบประตุ เหมื่อนปรับสันนิค
มิตไม่มีรุ ฝูงคนยังตั้ง เอาถิ่นง่ายตาย
เต่าชนิดหนึ่ง เรือกเต่าขฝง คู่กับเต่าหวาย ตระพานน้ำอยู่ คู่กับ
ม่านตาย คิ้วกรวดแหวกส่าย ชล้วยตามกราว ฯ

ตัวกรรมหนัก ภูเขาใหญ่ครั้ง เขาจับเป็นคราว ตายเต็มเป็นมัน
กระพรรณดำขาว กระเห็ดของเรื่องพราว พรายเพริดเจดีย์

เต่าจรดนมืด พุดจะเป้นเท็จ ไม่เห็นกายี่ พบแค่ฟองลุก คุดุก
น้ำปลาคี มังคุดประชี โยซาชวนกตั้น

จำพวกเค้านี้ ในท้องจาร์ ยังมีตาคัน ไม่รู้ชื่อชาติ ไม่อาจยังยั้น
ไว้ใหญ่ ोन ท่านว่าาพรรณ ๑

- ◎ จับตัวพวกสี่ทั่ว สองสถาน
- คือหมกอกชดธาร ถิ่นทอง
- สมญาแยกไซซาน คำเรียก ไว้พอ
- เด็กนักเรียนลวดร้อย เต็มได้ โดยสบาย ๑

- ◎ พวก หิ้งนามมันอ้าง ชอกใจ
- สัตว์ ทวิบาทไพร ยักบ้าน
- สอง บาทแยกมีใน กัดอนกต่าง นินา
- เท้า เป็ถียนสองเท้าจ้าน จัดด้วยเตีจจร ๑

ฉบับ ๑๖

◎ ทวิบาทจระบอกลำคัญ สัตว์สองเท้าอื่น มีเกทพิเศษเป็นสอง คือ
หมู่มนุษย์ทั้งผอง ทิวพิภพปอง ว่าเป็นทวิบาทา คู่เบือในอรัญญควา อัก
พวกคนป่า ก็ปองเป็นสองมาทางค้ หมู่สัตว์เตีจรณาท่านวาง บกษ
สรรพางค้ คือพวกเบ็ดไก่อ่สกุณึ ๑

๑ กกาตฤณานรี หว่าเปิดดปต กาทเหว่าแต่เค่ากุกา พระยาตอ
 คตอเคต่านกชระวา ขโลกระทา ไก่ป่าแต่กาจารย์ กระดำดำริกาจระตี สู้ต่ำพาที่
 ไก่ฟ้ากัถาตีไป เขาคุคูเคต่าเขาไฟ ครอบาคาใน หมูไล่ก็ไซ้ โดมา ไก่แจ้
 ไก่ชูชเนกา ไก่ตะเพาพา คณาเข้าเต่าเคต่าคตอ กาทแก่แต่สู้ส้อ ๆ
 ประพระยาตอ กตาทกตหนไป ๆ

๑ สักกณแม่กนนิพนชไซ คือกระเวนไฟ ครอบแวนแต่แ่อนวาโย
 ภิรพูนชมันบินโย ไปกินผลไฟ กระเคนกเค่นเคียนวน เบนญจจรรณห้าดี
 ไลภณ ร่อนโนเวหน เขาคตประทะคั่นเตียน สักกณโกญจาทาเวียน
 บินว่อนวนเจียน แลว่อนถตาพาโย อินทรีกายาใหญ่โต มหันต์เคไซ
 ประชนเอาไปบริกฤษ ไก่เกือบเพื่อนไล่ชอนชุน คักันชุตระมุน ชระนระกัชน
 ชันชาน ๆ

๑ แม่กัจจางไซชาน รุ่งแร้งรังนาน นางนจถกะทุงค้อนทอง ยางยุง
 มุ่งเค้าโมงมออง กระตางแต่เนตอง กระตังกต่าตจว อี้โก้งคตงโคตง
 กินหนอน ประมุทโคฟอน กินหนอนกั่นอนในฟาง กินปติงตงแปตง
 แฝงทาง ระวงไฟรกราง ครวญคร่าแต่รำร้องตัง ผุงหงส์ตงเรียงไม้รัง
 แซ่ช้องประตัง ในตงประคู้คูไลจ กางเชนชนชำอำไพ ชุนทองม่อองไล่
 ตังนถมณีนถมต ๆ

๑ หมูนุกแม่กกอำพน ในพื้นอารณ อรัญญิกากำศรีรัช นกพริกจาก
 พรากเพรียกไฟร แล็กเคี้ยงเย็นใจ กระจอกกักชอกช่อนชอน กาวเวก
 แหวกดาญจ ในพื้นอัมพร แต่ส่งสำเนียงเคี้ยงหวาน ดาญกักษแต่ดวง

ภักษาหาร บินโนคัตนาค์ ประเทรณกเชวทแลกธา นกออกกร็องออก
 ออกดดา ประนกกจกกา เข้ายอเข้าแย่งแยงโย ยางกรอกเกร็นร้อง
 เกร็กไฟร โพรโดกโตดใจ บนกักรระโตน โยน โน นกอยู่กนกคึกใหญ่โต
 นกเงือกมวงโง แหงนเง้นเอาผลคั้นจันทน์ ฯ

ยานี ๑๑

๐ หมูนกแม่กตมี กตเพลิงตั้งสูงแดงฉั้น กตปุด ๆ ทุกวัน บอก
 เวลาแห่งสาชต ทั้งทุกไม้ทั้งเพื่อน บินกตาดเกิดอนบนเวหน เบ็ดน้ำ
 ลงด่างน เวนในน้ำดำหาปลา หัดบินบินรำร้อง เสียงกึกก้องท้องพนา
 กระหอดเรื่อรอนหา นางนกวรจากไกลกัน เบ็ดไทยได้เบ็ดเทศ ผิดสังเกต
 ฆาท่างพรรณ แต่ไซ้ได้พัดวัน เบ็ดไทยทันพัดนจกคิ นกหัดคดงค
 เคียงอิงกระนึ่งในเมฆี กายางางวงมี เหมือนนกยูงสรช้อนชูเคียร สัตวาประ
 หว่าลู่ก เฝ้าเคตาคตูกบจากเจียร เตอกผลกนจนเคียน แต่จนนปากจาก
 หว่าพถัน วิหคนกกระหิด อวดว่าฤทที่แรงแข่งฉั้น บินไว้ไผผกผัน
 ถูกแผ่นผาน้ำดังขร ฯ

๐ หมูนกในแม่กบ เข้ายันจมนมทบกตอน พินายพิไรจอน เหมือน
 หนึ่งว่าไล่กตยัย ตระชาบคาบตะขบ คับแคพบแย่งชอกไขว่ ตระชาบเค้น
 ชัดใจ กคับแคแรงแรงหนี กระจายไต่กระจิบ บินตียบ ๆ เทียมเมฆี
 กระจายไต่จกคิ กระจิบหนึ่งลงตงคอน ฯ

๐ แม่กมชมหมูนก ผุงพิหคทชากร อิดุ้มขุ่มช่อนชอน ในลุ่มทุม
 พุ่มระนาม นกคุ่มปากคุ่มกร พอใจจรในฆ่าหนาม ไครเคียงไว้ ในคาม

คุ่มเถลิงได้ไม่ไหม้เรือน ทุ่งนาคตระกูลม มีมากชุ่มถูกคุ่มเถลิงอน จน
 เคี้ยวเคียนถ่านเตอน เหนียงหน้างัยนชนล้าปต่าง แอนดมชดถดม คูน่าชม
 เชิดชูทาง ำแต่แม่ทางกาง แอนกายาน่าพิศวง กระตุ่มภูไผผก เข้าป่า
 รกเร้นในพง จับแนบแอบอนงค์ นางนกลู่อยู่เคด้ากลอย น่ำชมส่มบั้นทิต
 ส่มจรีดดูก่อรอ ปีกทางช่างกริดกรอ คอเจ้าชู้รุชนเชิง ฝูงนกตั้งชมพู
 ไปจับอยู่ที่ชุ่มเชิง ตีแดงดูแสงเถลิง เริงร้องแซ่แพรวไพรต์ณท์ ๆ

๐ แม่เกยหมูปักษา ค้อนหอยหาปลาในอน กระหอดหัว โชนชน
 ของหยอยย่องชองเกี้ยวหนาม แชนงแซงจับไซ้ชน สุ่มชอนบนต้นมะขาม
 ชูทางกางปักงาม เมื่อยามบินบินอัมพร หัวชานหัวเหิมชอนชาน ปาก
 แชนงจันแหม่มงอน เทียงเราะเงาเก็นหนอน ในพฤษาพนาศรี
 เค้าแวมองชระเม้น น่ำตาเห็นเช่นอย่างผี มักเทียงในราศรี แสงงหา
 ภาักษาหาร สำเนียงเลียงนกแก้ว พดอดแจ้ว ๆ จับใจหวาน เพรียกก้อง
 ท้องคองดาต คูนาคนพนส่กุนิน ดอกบัวม้วหมุ่มมุง เทียงไซ้กุงในวาริน
 เวียนวนชดลันธุ์ เลียงล้ำ ๆ ปลาดิ้นหนี ยางเสดวยจับไล้ว ยอดชางใหญ่
 ในพงพี เขาว่าเปนนกคี่ รส่มังสาโอสฮาเหต้อ อ้ายงัวตุง่วงเหงา จับชบ
 เขาแอบแฝงเผือ จับนึ่งกิงมะเถลือ แดงบนกตบตีบตีบหาย เวตาชมุก
 ชมัว ฝูงกระควเค่นกริดกราย ชาวถ้วนนวดทั้งกาย ได้กระแดแเดสับสัน
 ฝูงนกค้อยตวัด ร้องหวัด ๆ แดงบินบน เหยี่ยวใหญ่ไต้เวียนนง จอนคัว
 จนนหนามหนั้น มุดคั้นพินเหยี่ยวใหญ่ เหยี่ยวจระไกรไต้จักคี่ หน้เลื้อ
 ปะกุ่มภี แทบชัวจระวางฉาย เณินเขาเหยียนนกเขา มาจับเจ้าอยู่เวียงราย

เห็นนกขมิ้นหมาย รุมจิกเคี้ยวเหยี่ยวจับหนาด หมุ่นกนออกกงาน ก็ยังมี
 มากดำธารณ์ เตือกคัตพอใช้การ ให้กุมารอ่านเขียนตอง หวังเป็นที่ดีนุก
 โดยทำนุกแกทำนอง ตามแบบบทระบอง จงครีตรองในฉาที่ ฯ

๑	จบสัดอต่องเท่าเกท	สองพรรณ
	ชาติมนุษย์อเนกนันต์	นับอ้าง
	ทิวชาติบินน้น	ไผ่ผก ใต้เฮย
	ชาติคกบกพร่องบ้าง	อย่าค่านคางนาง ฯ

๑	สัดอ	จำพวงน้น	อศัจจรรย
	ไม้	น้ำจกผายผัว	เฒ่นได้
	มี	ตอวัดเรียดตัน	โตเล็ก บ้างนา
	เท่า	บม้แต่ไซ	ว้ายเตอยเตือกคตาน ฯ

สุรางคณางค์ ๒๘

๑ อปาทะกา ตังหมู้อยู่นา บาทวไม่มี ไต้แต่เตอยคตาน เตือกว้าย
 วารี อยู่พนปลพิ กับทอชตชาร
 สองพวกประจำ สัดอบกสัดอน้ำ จำรำไซชาน พระยานาคราช
 ต่างชาติตระการ งามบริวาร อเนกอนันต์
 คือกูเห่าไฟ กายาเด็กใหญ่ มีพษมหันต์ อักกูเห่าตง พิชขงยั้งกรัน
 งามเห่าหม้อมัน ตุจมีนหม้อทา

งูเขียวหางไหม้ ต้องล่าบของใคร หางไหม้คืบคืบ หางดุกดักเกิดถึง
เรื่องเริงราศี เมื่อยามราตรี จึงมีแสงไฟ

งูเขียวหนึ่งอยู่ ที่เรือนคนผู้ ไม่ทำอะไรใคร ใต้คันทันหนุ ในรูไม้ไม้
คู่วิวาทใหญ่ กับอายตุกแก

งูตึงงูไซร งามปลาอาศรัย อยู่ในกระแด้ง งูตึงงูปลิง เหมือนจริงแท้ ๆ
งูวงช้างแสร้ง อยู่ชะตาตย์ ๆ

ยานี ๑๑

๑ ก กา หมู่ปลา มี ในวาริศดำคตาโคต ปลาชำแแต่ปลาไหล เหล่า
โตมาหน้าราหู กระดี่ชะโคคุด ที่น้ำพุมี่ปลาหมู นระทิมี่ปลาทุ นำหมู่ไป
ในทะเล ปลาตากำคอกกา กระให้พากกระแหเห เทโพคู่ปลาเท พากูเรา
เหล่าปลาหมอ อ้ายบ้ำประปลาบู้ ถิ่นำหมู่เข้าเคตาคดอ ปลาหน้าราหูรอ
รืออยู่ท่าชตาตย์ ปลาสะละไม้ละหมู่ คดอเคตาคู้คู้ไล่อ เข้าเม่าเข้ามาใน
หมู่ปลาเข้าเคตาคดอหา ๆ

๑ ข ฃ ขนกนคณนามกร วาวิจรมันนา ปลาวารินชั้นในวา ธิ โยแผน
เล่นชตธาร กระเบนก็เบนหนี ปลาอินทรีหนีปลาวาริน ยี่ลันก็ถนถาน
ตักขาในสาคร ตักกุนวุ่นคว่าไซว่ กินโคตไซว่ที่ไม่ชอน ปลาแบนเด่น
สติจร เปนหมู่คละประปนกัน ปลาช่อนชอนในสระ พอไปประปลานวดจัน
เคตาคอนปนพัตจัน ตะเพียนมันโยวารี่ ปลาเงินเงอนเงินทา ตุกษาค่อน
ไล่สี่ เขาว่าปลาผู้ดี เขาไว้ยตบนเย่าเวือน ไล่คินไล่คินคิน ปลาอื่น ๆ

ไม่มีเหมือน ได้คันแต่ห้จะเคื่อน ให้ขยันคันใจจน ปลาต้นปั่นเต็นดิน
ประทะคต้นคนอุดระจน ไถลขันไปบน เณียรน้ำท่าตาแดง ๆ

๑) แม่กงปลาทุกกิ่ง แดปลาตั้งปลาแขยง มังกงกะพงแฝง ผึ่งดินชู
ดูเหหัน คางเบื่อน ๆ หาคู่ พะแมงภูเป็นคู่ขัน ประทะละตางกัน
คางเบื่อนมันหันหางจร กระทิงกระทงฝัง กระสังตั้งวงไม้ชอน นิ่งหนอง
ห้วงฟองอ่อน จำใจตั้งวงจวริน ปลาทองทองกินโคต อยู่ที่ในกระตางดิน
ดีเหลือองเรือกายน ยดเยียงทองม่องแดงได้ ๆ

๑) หมูปลาในแม่กก จะแยกยกออกชานไซ อีทุกทุกช ถึงใคร
จึงชื่อทุกชชุกเคื่องเข็ญ ปลาอุกร้องอุก ๆ โคนปลาคูกคั้นกระเตน ลูกค้ำน
ออกสร้านเซน น้ำใสเย็นเห็นกายน ปลาโคกนูนดังโคก ปลาตะโกก
ดูน้ำกิน ตะพากปากเบนผิน ประปลาหมึกนึ่งกพรันใจ คณาฝูงปลาหมึก
อยู่บนาคกทะเลใหญ่ กระดองม่องเปนโย เรียกชื่อไซ้ ดนทะเล ฌนากจาก
เณียร ฌนวกเวียนเห็นหันเห ถึงนาคกเตเพ ก็ผกมันพันผ่าชต กระบอก
เบนปากออก โยงซักครอกออกอุดระจน มาประปลายีสัน หนีซ่า ๆ ล่าสัตว์อน
ต้นต้นกช มักเขาร้อง ที่ไคทองนาฉาจร หมูปลาในสาคร ฌนบกหาดาก
มากมุดมอง ๆ

ฉบับ ๑๖

๑) ปลาในแม่กคบทระบอง ปลาในห้วยหนอง มีแม่น้ำแดงดำชารา
ปลากคปลากคชัชตรา กำพจคกษา ไหญ่ยิงปลาต้นตาไปน สลาดเหล่าสัตว์ค
โตดโณน ประปลาจวคโจน สังชะวาคคคสาศอนจัว ปลาหลดลชดหมก

โคสนมั่ง ถึงกระนั้นยัง ไม่พัวมนุชชุกิน ดีเลี้ยงแต่เลี้ยงวาริน
 ไถไร่ ไถดิน กระเดือกแต่เดือกแต่ไถส ปตาเรตเคี้ยวมันขอใหญ่
 คนมักพอใจ เตียงซึ่งกระพังสระศรี จระเม็ดกระตูกอ่อนดี ชาวชตบุรี
 เรียกปตาสุนัขแห่งนตุ ปตาอินดินในสินธุ บ่อได้ชื่อชู เดือกคัดแค
 ชัดเจนใจ ฯ

๑ แม่กบวารินแกดบมีใน ท้องคองคาลัย ทะเดอน์ดักโอพาร
 ช้างเหยียบในนทีธาร ปตาแปบ ๆ ปาน คนบีบแต่ลับกายา ปตาอุบร้อง
 อูบ ๆ ปรา กฏชื่อลือชา คตอดจนทุกวันวาร ฯ

สุรางคณางค์ ๒๘

๑ ปตาในแม่กม จัคน์นิยม ชื่อใช้ ไชชาน ปตาพรหมหนองพราหม
 เรียกตามโบราณ แก้มช้ำคตาปาน ประหารคบตี

ฉตามหนามหลัง ปตากริมริมฝั่ง คับซึ่งมากมี ปตาเข้มเต็มโคด
 ที่ในนาดี นักเสงยินดี เตียงกัตพัน

ปตาเต็มหางเต็ม จมตมจมเจยม เรียกปตาจมพัน จรเขตุตม
 กัปรุประพรณ แหตมเต็มตักัญ จมพันได้จริง ฯ

๑ นามปตาแม่เกย ฉันจักเจตย โดยนามทุกสิ่ง ขอท่านทั้งปวง
 อย่าท้วงอย่าติง ฉันคิดประวิง ว่าเล่นปนกตอน

ในเกยยุบต มัจฉาสาชต สับสันสัญจร คณาปตากราย
 สวายนืออ่อน ปตาสร์อัยสตอน สัตย์คาเลื่อ

ดูถูกขยอ้ายคอง เทียวชนเทียวตอง เทียวชองปลาเขือ ดาวปลา
ยาวใหญ่ ไซ้โคตทองเรือ หัวตะกั่วเจือ ปลาซิวแซกแซง

หมุ่มปลาหมอเกราะ ถ้ายวนรณเราะ ตงมุดเตนแฝง ส้วายกด้วยฟาด
สังชระดาตวัดแวง อ้ายแก้วเขาแกง กินต่างเทโพ

ปลารากกด้วยชาจ คัจฉมันยาว ๆ ไม่สู้ใหญ่โต กระตงแหงหัน
ผายมันผกไผ แผลบชะโล ชระทักตักหลาย

ฝูงเขมาโกรย จากถิ่นดินโดย ไปโดนปลากทราย ทบตันวนแวง
ฝูงแตกกระจาย กระจัดพัดพราย แพร่ทองชดชาร

เหล่านามปลา ผันชักเอามา รวมไว้ไซ้ชาน สำหรับหนู ๆ
พวกหมูกุมาร จะได้อ่านอ่าน เพียงพอต่อใจ

ตามลำดับแม่ คังคันนั้นแต่ แม่ ก กาไป จนถึงแม่เกย แฉดย
คำไซ เด็กเซวี่ไว ๆ ฐูได้ดี ๆ

ชีกส์ตงหน้าชวา ชุมชาติส์ตวงน้ำ บานบกก็มี คือหอยนา ๆ ใน
มหาวารี หอยสังข์ได้สี่ เค็ดตงรรณฉาย

แมงกุ่มจูบแจง กระพวงหอยแครง หอยเลียบหอยชาย กระปุกนางตม
ปากเบ็ดมีสาย หอยดาวจัตตาย หอยหุดอดนมล่าจ

พรรณหนึ่งหอยกาบ ังบ ๆ งาบ ๆ สองกาบรียาว รอยปากสันนิช
เบ็ดบีดเปนคราว ภายนอกพรายพราว เนื้อในใหญ่หนา

อย่างหนึ่งหอยไซ่ง รูปร่างโป่งโต้ง ตอยอยู่ท้องนา อย่างหนึ่ง
หอยชม เขางมเอามา แชน้ำทำยา แกงกนกม

หอยทากคล้ายทาก มักมีชุมมาก ในดงพงพี ไล่เดือนราก็คืน
 ลัดวกนรณนี้ คัวแดงยาวรี อยู่ทหน้าคร้า
 ประดิษฐ์คิดถัว จะจำให้ทั่ว ถึงคัวตูกน้ำ เกิดในน้ำเนา น้ำขัง
 ประจำ แดเปนนก้า เนตยงทงหตาย
 หมู่หนอนนา ๆ มือเนกา คัวขาบคัวตาย ปตองแดงปตองเหตอง
 เรือง ๆ พราย ๆ มีลันฐานกาย รัตเรียดกตม ๆ
 ว่าโดยกำเนต หนอนนมักเกิด ในที่โล่มม เฝ็ดเค็มไม่เตอก
 มั้นเือกกตม จนธนาจม มีถมคินตาย
 พวกลัดวเหตอัน บาทาไม่มี บาตชยาย ว่าอะบาทา สมนยาบักตาย
 นักเรียนเด็กชาย เชิญดูรูจ่า ๖๘

๑	จบลัดวปราธจากเท้า	ทงหตาย
	คิดจัดเปนมวดหมาย	หมู่ได้
	สำหรับนักเรียนชาย	เชิญอ่าน เถนเฮย
	พอเพื่อเปนทางใต้	คิดคั่นคำเค็ม ๖๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ไสภณพิพรรฒธนากร

ทำขลถนนราชบพิธ จังหวัดพระนคร

วันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓